

УДК 378:371.315

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПОЛІКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Р.А.Кравець

Анотація. У статті розкрито сутність професійної компетентності майбутнього фахівця аграрної галузі, проаналізовано її змістове наповнення, охарактеризовано ключові компетенції та висвітлено основні напрямки розвитку вітчизняної освіти в умовах полікультуризації суспільства.

Ключові слова: результат освіти, знання, уміння, навички, компетенція, компетентність, полілінгвістичність, міжкультурна комунікація.

Аннотация. В статье раскрыта сущность профессиональной компетентности будущего специалиста аграрной отрасли, проанализировано ее смысловое наполнение, охарактеризованы ключевые компетенции и описаны основные направления развития отечественного образования в условиях поликультуризации общества.

Ключевые слова: результат образования, знания, умения, навыки, компетенция, компетентность, полилингвистичность, межкультурная коммуникация.

Summary. The article deals with the essence of professional competence of future agrarians, its semantic contents is analyzed, key competencies are described and basic directions of native higher education development are reflected in the conditions of a society's multiculturalization.

Key words: result of education, knowledge, abilities, skills, competence, competency, multilingualism, cross-cultural communication.

Постановка проблеми. Реалізація положень Болонської декларації передбачає органічну інтеграцію вітчизняної освітньої системи у світову. Такі тенденції у розвитку освіти більшості країн називають глобалізаційними процесами, націленими на створення єдиного трудового та інтелектуального простору. На законодавчому рівні початок цих процесів був закладений указом президента від 4 липня 2005 року №1013 „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні“. Він у подальшому визначив низку заходів щодо розробки та

затвердження нових галузевих стандартів вищої освіти згідно із загальноприйнятими європейськими критеріями. Як наслідок, нині у професійній підготовці компетентних фахівців аграрної галузі мають місце „інтенсифікація культурних, освітніх, наукових зв'язків, розширення контактів між людьми різних національностей, рас і конфесій“. Усе це створює передумови для полікультурного розвитку особистості майбутнього аграрника, формування універсальних цінностей, плідного використання кращого міжнародного досвіду. Тобто фактично відбувається перехід від національної освіти до полікультурної.

Мета статті – описати результати підготовки спеціаліста у вищому навчальному аграрному закладі, використовуючи компетентнісний підхід, розкрити змістове наповнення професійної компетентності аграрника.

Аналіз останніх досліджень. Уявлення про компетентність ґрунтуються переважно на дослідженнях О.Вербицького, А.Деркача, Ю.Жукова, А.Маркової, Л.Петровської, Дж.Равена, Ю.Татури, Г.Уайта, В.Хуторського та ін. Структуру компетентності презентовано у працях В.Байденка, Н.Горденко, В.Деміна, С.Дружилова, О.Соколової та ін. Зв'язок компетентності з особистісно-діяльнісними сферами (мотиваційною, когнітивною, ціннісною, практичною, рефлексивною) схарактеризували О.Бодальов, О.Гребенюк, І.Зимня, І.Котова, Є.Шиянов та ін.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до професійної компетентності аграрника з боку держави, світового співтовариства і споживачів досить чітко визначені у галузевому стандарті вищої освіти України, зокрема в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) та освітньо-професійній програмі підготовки (ОПП). В ОКХ узагальнено зміст вищої освіти, відображено соціальне замовлення, окреслено цілі фахової підготовки, визначено місце спеціаліста з „Агрономії“ у структурі АПК, описано компетенції, соціально вагомі якості та властивості. Там також подано класифікацію видів економічної діяльності фахівця аграрної галузі: сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги; рослинництво; вирощування зернових, технічних та решти культур, не віднесених до інших класів рослинництва; овочівництво, декоративне садівництво і вирощування продукції розсадників; вирощування фруктів, ягід, горіхів, культур для виробництва напоїв і прянощів; вирощування культур у поєднанні з тваринництвом (змішане сільське господарство); надання послуг у галузях рослинництва і тваринництва.

ОКХ дає детальний опис п'яти основних функцій (проектувальна, організаційна, управлінська, виконавська, технічна), які необхідно буде виконувати студентів аграрної спеціальності у подальшій професійній діяльності, та перелік типових задач для кожної з них. Рішення цих задач передбачає опанування випускниками системи умінь. Ще однією позитивною стороною ОКХ є виокремлення поряд із видом і класом типових задач діяльності видів та рівнів сформованості умінь для успішного функціонування особистості аграрника у виробничому процесі.

Іншим галузевим нормативним документом, яким слід керуватися, складаючи робочі програми усіх навчальних дисциплін в аграрних університетах, виступає ОПП. У ній визначено термін і зміст навчання, встановлено обсяг матеріалу для засвоєння студентами, детерміновано засоби діагностики рівня якості освітньо-професійної підготовки та форми державної атестації. Відповідно до ОПП для формування компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі навчання розподіляється на п'ять циклів: гуманітарна, соціально-економічна та природничо-наукова підготовки забезпечують певний освітній рівень, а професійно-орієнтована і практична підготовки відповідають за освітньо-кваліфікаційний рівень. Розподіл змісту освітньо-професійної програми та навчального часу здійснюється за циклами підготовки. За цим же принципом вираховується кількість навчальних кредитів/модулів на вивчення кожної з рекомендованих навчальних дисциплін і практик нормативної частини програми підготовки з виокремленням аудиторних годин та годин, що відводяться на самостійну роботу.

Нам імпонує визначення результатів освіти, здійснене І.Зимньою: „Це сама людина, яка пройшла навчання у певній освітній системі. Це її досвід як сукупність сформованих інтелектуальних, особистісних, поведінкових якостей, знань і вмінь, що дозволяє їй адекватно діяти на основі цих знань у будь-якій ситуації“ [3]. Таким чином, опираючись на дане визначення як базове, ми спробуємо детермінувати низку властивостей освіченої особистості, виражену через такі традиційні в педагогіці терміни, як знання, вміння, досвід, особистісні якості, через єдину дефініцію – компетентність.

Розв'язання висунутого завдання теоретично можливе лише у тому випадку, якщо „компетентність“ буде включати в себе, нехай навіть і різною мірою, всі ті поняття, які входять до її базисного визначення. Це означає, що вона не перебуває на однаковому рівні з поняттями у базовому визначенні, а має більш високий рівень інтегрованості. Однак, тим не менше, компетентність також характеризує особистість, а звідси впливає її інтегральна властивість.

Інтегральна сутність компетентності визначається тим, що вона належить до людської діяльності і базується на різноманітних її сторонах. При цьому варто відзначити її позитивну роль в успішності виконуваної роботи. Компетентний спеціаліст – це, як мінімум, хороший фахівець.

Термін „компетентність“ використовується у контексті певної ситуації, у якій проявляється здібність до ефективної діяльності. Прив'язка до ситуації – надзвичайно важлива для цього поняття. На відміну від таких властивостей особистості, як „розумний“, „здібний“, „привабливий“, компетентність є набутою рисою. Неможливо стати компетентним фахівцем рівня „бакалавра“, „спеціаліста“, „магістра“ тощо без належної освіти та досвіду, здобутих як у сфері університетської, так і неформальної освіти (самоосвіти) і соціально-професійної діяльності. Однак, з нашого досвіду роботи, ми можемо впевнено констатувати, що людина з вищою освітою здатна, навіть у ситуаціях кола її повноважень, демонструвати свою функціональну безграмотність (некомпетентність). Поряд із знаннями, необхідно також володіти на стійкому рівні позитивною внутрішньою мотивацією до професії та спроможністю реалізувати власний творчий і операційно-технологічний потенціал, трансформувати його в успішну діяльність, тобто все це включає в себе поняття компетентності. Тому й не дивно, що нині багато науковців дотримуються точки зору, згідно з якою ефективність дій спеціаліста не просто складається з певних його вмінь і навиків, але й вони примножуються за рахунок відповідної ціннісно-сислової орієнтації. Підбиваючи підсумки вище висловлених позицій, ми отримуємо наступне визначення: компетентність – це інтегральна властивість особистості, яка характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості тощо) для діяльності у певній сфері.

Для того, щоб переконатися, що ми не займаємося тавтологією, пропонуємо порівняти поняття компетентності з найближчими до нього за сутністю. Отже, давайте проаналізуємо „компетентність“ і „результат освіти (освіченість)“.

Відповідно до базового трактування, результат освіти – потенційний: він виступає основою для діяльності, а компетентність характеризує здатність людини використовувати цю базу для здійснення успішної діяльності. Таким чином, можна пояснити компетентність як реалізовану освіченість. Тобто ці дефініції пов'язані між собою як філософські категорії можливості (освіченість) і дійсності (компетентність). Очевидно, дарма про свою освіту людина, як правило, говорить однозначно, оскільки вона підтверджується спеціальними документами державного зразка, а от про її компетентність краще, щоб судили інші. Тепер настала черга зіставити терміни „компетентність“ – „уміння“. Уміння, як і компетентність, пов'язане з успішною діяльністю. „Уміти“ – означає спроможність здійснити ту чи іншу дію. Уміння швидше стосуються операційно-технологічного арсеналу спеціаліста, в той час як компетентність включає когнітивну, етичну та соціальну складові. Компетентна людина (спеціаліст із вищою освітою) знає не тільки як зробити (уміння), але й те, чому потрібно так зробити, здатна самостійно здійснити вибір з арсеналу своїх умінь, котрі найкращим чином відповідають умовам конкретної ситуації. Тобто уміння виступають складовою частиною компетентності, її матеріалізованою сутністю. Компетентність – це сукупність умінь, помножена на морально-вольові якості людини, її мотивацію і прагнення. Певне підтвердження цього знаходимо в еволюційній теорії, де зазначається, що розвиток „людини умілої“ передував „людині розумній“, і що уміння без духовних цінностей можуть бути не успішними, а часом і руйнівними.

Н.Запрудський визначає компетентність як системне явище, до складу якого входять знання, уміння, навички, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації та інтегровані показники культури: мова, стиль спілкування, ставлення до себе, оточуючих, своєї діяльності і суміжних галузей знань [2].

Цієї ж позиції дотримується С.Молчанов, розглядаючи компетентність як системне поняття, структурними компонентами якого є компетенції (коло питань та повноважень у фаховій діяльності). На його думку, дане поняття відображає кваліфікацію і соціальний статус особистості, її рівень володіння знаннями, досвід, деякі індивідуальні риси характеру, що сприяють професійному самоствердженню та самореалізації [4].

Ю.Бондаренко, О.Зеліковська, Г.Чередніченко у результаті проведених наукових досліджень дійшли висновку, що компетентність – це динамічне явище, оскільки перманентний розвиток ринку праці, періодичне оновлення (підвищення) вимог до рівня підготовки конкурентоспроможних фахівців та економічна еволюція потребують внесення певних коректив у її структуру. Цікавим, на наш погляд, є авторська інтерпретація змістового наповнення професійної компетентності, а саме виокремлення таких її складових, як операційна, інформаційна, комунікативна й міжкультурна компетенції [5]. Беручи за основу вище презентовану структуру компетентності, ми спробуємо схарактеризувати у загальному вигляді результат професійної підготовки майбутнього фахівця аграрної галузі. Операційна компетенція фахівця аграрної галузі визначає рівень володіння предметною сферою

сільськогосподарської діяльності, його підготовленість виконувати професійні завдання вузькомасштабної спрямованості.

Сутність інформаційної компетенції розкривається у здатності аграрника ефективно користуватися інформаційними технологіями, опрацьовувати, систематизувати й узагальнювати інформацію. Наявність вичерпної інформації у його розпорядженні й те, наскільки він лаконічно та послідовно передає її своїм колегам, підлеглим і керівникам впливають на якість згенерованих рішень та продуктивність діяльності підприємств з виробництва й переробки сільськогосподарської продукції, а ті в подальшому визначають успішність функціонування вітчизняного агропромислового комплексу. Цілком логічним постає також опанування комунікативною компетенцією – володіння технологіями письмового й усного спілкування різними мовами, вміння розпізнавати комунікативні ситуації та обирати найсприятливіші форми взаємодії й адекватні підходи до вирішення проблем комунікації у полікультурному середовищі.

Удосконалення й підвищення якості мовної освіти займає особливе місце у реформуванні вищої аграрної школи, оскільки без цього неможливо зреалізувати ключові положення Болонської декларації: забезпечити адаптацію до стандартів і норм європейського освітнього простору, формувати конкурентоспроможних випускників завдяки реалізації у педагогічному процесі передових методик навчання іноземної мови та прищеплення їм навичок комунікативної поведінки в конкретних ситуаціях повсякденного, академічного і професійного спілкування.

Ми, підтримуючи погляди Р.Готліб, вважаємо підготовку спеціалістів до вільного спілкування іноземною мовою першочерговим пріоритетом. Науковець слушно зауважує: „В умовах зростання швидкості, кількості, різноспрямованості та полілінгвістичності інформаційних потоків, а також збільшення різноманіття та міри проникнення у життя електронних носіїв, здатність до швидкого і правильного сприйняття та інтерпретації іншомовного змістового контенту і є фундаментальним фактором прийняття правильних управлінських рішень“ [1]. У фаховій підготовці майбутніх аграрників ми акцентуємо на двох основних професійно-формуючих факторах особистості студента: мові та культурі, тому для нашого дослідження вагомим значення набуває культурно-мовна спрямованість навчання. Знання зарубіжної культури й іноземної мови для спеціаліста аграрного профілю постає невід’ємним елементом його компетентності. Навчання майбутніх фахівців аграрної галузі засадам міжкультурної компетенції у контексті полікультурної освіти розглядається як одне з актуальних завдань педагогіки XXI століття. Такий підхід у викладанні навчальних дисциплін становить неабияку значущість як власне для аграрників, так і педагогів. Його впровадження зумовлене попитом нинішнього ринку праці на висококваліфікованих спеціалістів аграрного профілю, а також підвищенням вимог до організації якісного дидактичного процесу.

Доцільність уведення „міжкультурної компетенції“ до структури компетентності фахівця аграрної галузі пояснюється ще й тим, що від сучасного аграрника вимагається володіння на достатньому рівні іноземною мовою для здійснення комунікації з урахуванням лінгвокультурних особливостей, специфіки певних понять у своїй та інших професійних культурах і вміння виокремлювати й розмежовувати специфічне від загального.

Висновок. Компетентність майбутнього аграрника – це інтегративна характеристика якостей особистості, результат фахової підготовки випускника аграрного ВНЗ, що свідчить про його спроможність успішно виконувати професійні обов’язки на сільськогосподарській ниві та у соціальній сфері діяльності.

Література

1. Готлиб Р.А. Социальная востребованность знания иностранного языка / Р.А. Готлиб // Социологические исследования. – 2009. – №2. – С. 122-127.
2. Запрудский Н.И. Современные школьные технологии / Н.И. Запрудский. – Минск: Сэр-Вит, 2003. – 288 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 480 с.
4. Молчанов С.Г. Теория и практика аттестации педагогических и руководящих работников образовательных учреждений / С.Г. Молчанов. – Челябинск: Челябинский государственный университет, 1998. – 256 с.
5. Чередніченко Г. Особливості підготовки студентів економічних спеціальностей / Г. Чередніченко, О. Зеліковська, Ю. Бондаренко // Теорія і методика управління освітою. – 2011. – №6. – С. 168-182.